

IMPULSSEJA Maaliskuu 2020

DIGITALISAATIO MUUTTAA MAAILMAA

MITEN TYÖVÄENLIIKKEEN PITÄISI
VASTATA HAASTEeseen POHJOLASSA?

MATTI HIRVOLA

DIGITALISAATIO MUUTTAA MAAILMAA

MITEN TYÖVÄENLIIKKEEN PITÄISI
VASTATA HAASTEeseen POHJOLASSA?

MATTI HIRVOLA

Digitalisaatio ja siihen liittyvä työn ja työelämän murros edellyttävät pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden uudistamista. Askelmerkit uudistustyölle ovat luottamuksen vahvistaminen, osaamisen päivittäminen ja tutkimukseen perustuva navigointi poliittisessa päätöksenteossa.

Yhteisen tulevaisuuskuvan rakentaminen on keskeinen väline teknologisen kehityksen haltuun ottamiseksi. Kun yhteisesti sovitaan siitä, mitä teknologian viitoitavalta tulevaisuudelta halutaan tavoitella, päästään keinoistakin yhteisymmärrykseen.

Tulevaisuusnäkyä edellyttää kulttuurinmuutosta, jossa osaamisen päivittäminen mielletään osaksi joka-päiväistä työtä ja koulutus palautetaan takaisin politiikan kovaan ytimeen. Tarvitsemme digiajan muutosturvan, jonka puitteissa määritellään yhteiskunnan, yksilöiden, yritysten ja järjestöjen vastuut tulevaisuuden kansalaisuuden sekä työn ja opiskelun tukemisessa.

SISÄLTÖ

Aluksi 3

Muutoksen yhteiskuntapoliittisesta ja globaalista kontekstista 4

Epävarmuus tulevaisuudesta kalvaa länsimaiden keskiluokkaa 5

Politiikan työkalupakista välineet uudistustyöhön 7

Kolme askelmerkkiä: luottamus, osaaminen, evaluaatio 8

Luottamus: sosiaalinen pääoma 8

Luottamus: yhteinen tulevaisuusnäkyminen 9

Luottamus: kulttuurinmuutos 10

Osaaminen kansalaisuuden peruskivenä 11

Osaamisen jatkuva päivittäminen 12

Digiajan muutosturva 14

Evaluaatio 15

Suosituksia 17

Lopuksi 18

Taustamateriaaleja 19

ALUKSI

TEKNOLOGINEN KEHITYS EI ole uusi ilmiö. Aiemmin esimerkiksi höyryvoiman käyttöönotto, liukuhihnatyö ja automatisaation ensimmäinen vaihe ovat muuttaneet työtä ja työelämää. Samalla uuden teknologian käyttöönotto on kasvattanut työn tuottavuutta ja ihmisten materiaalista elintaso. 2020-luvulla työ ja työelämä ovat jälleen murroksessa, kun digitalisaatio ja siihen liittyvät teknologiset innovaatiot muuttavat maailmaa – nopeammin kuin ehkä koskaan ennen.

Vaikka työpaikkoja on aina kehityksen myötä kadonnut, on uusien teknologioiden käyttöönotto tavannut synnyttää uutta työtä ja luoda uusia työpaikkoja. 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä muutos ei kuitenkaan näytä enää noudattaneen tuota historiasta tuttua kaavaa. Tieto- ja viestintäteknologian kehitys on lisännyt yritysten voittoja, mutta parantunut tuottavuus ei ole entiseen tapaan synnyttänyt uusia työpaikkoja.

Digitalisaation vaikutuksia työhön ja työelämään on tutkittu useissa tieteellisissä analyyseissa. On arvioitu, että käytännössä kaikki sellaiset tehtävät, jotka voidaan kirjoittaa tietokoneohjelmaksi, voivat siirtyä koneiden tekemiksi. Tässä raportissa tavoitteenani on tarkastella käsillä olevaa kehitystä pohjoismaisen hyvinvointivaltion sekä työväenliikkeen näkökulmasta. Raportin keskeisenä aineistona ovat olleet taustakeskustelut, joita olen käynyt sekä pohjoismaisen työväenliikkeen edustajien että eurooppalaisen tutkijayhteisön kanssa. Tieteellisyyttä raportissa en ole tavoitellut.

Raportissa hahmotelen yleisellä tasolla eetosta digitalisaatioon sekä siihen liittyvän työn ja työelämän murroksen haltuun ottamiseksi. Raportin aluksi arvioin lyhyesti teknologista kehitystä yhteiskuntapoliittisessa ja globaalissa viitekehyksessä. Kontekstin esittämisen jälkeen piirrän suuntaviivoja sille, miten teknologista kehitystä Pohjoismaissa pitäisi poliittisesti johtaa vakaan ja tasapainoisen yhteiskuntakehityksen turvaamiseksi.

Raportin lopussa esitän pohjoismaiselle työväenliikkeelle suosituksia keskustelun jatkamiseksi kansallisella tasolla. Kiteytän suositukset kolmeen askelmerkkiin: luottamuksen vahvistamiseen, osaamisen päivittämiseen ja systemaattisten arviointimenetelmien käyttöönottoon.

Helsingissä 11.2.2020
FM, VTM Matti Hirvola

ON ARVIOITU, ETTÄ KÄYTÄNNÖSSÄ KAIKKI
SELLAISET TEHTÄVÄT, JOTKA VOIDAAN KIRJOITTA
TÄÄ TIETOKONEOHJELMAKSI, VOIVAT SIIRTYÄ
KONEIDEN TEKEMIKSI.

MUUTOKSEN YHTEISKUNTAPOLIITTISESTA JA GLOBAALISTA KONTEKSTISTA

Teknologista kehitystä leimaa aina ennustamisen vaikeus. Yhteiskuntien tasapainoiselle kehittämiselle teknologiset mullistukset luovat sekä mahdollisuuksia että haasteita, ja uusien teknologioiden käyttöönotolla on voittajia ja häviäjiä. Monet kehityksen positiivisista muutoksista todentuvat vasta pitkän ajan kuluessa, kun taas kehityksen negatiiviset muutokset ovat usein suuremmin näkyviä.

2010-luvun teknologinen kehitys oli ennennäkemättömän nopeaa. Uudet digitalisaatioon perustuvat teknologiat kuten oppiva tekoäly, tietomassoja hyödyntävät algoritmit, robotiikka ja esineiden internet ovat käytössä jo monilla työpaikoilla. Työ on yhä enemmän ongelmanratkaisua, kun rutiininomaiset työt siirtyvät koneiden tekemiksi. Samalla datan tehokas hyödyntäminen luo edellytyksiä innovaatiovetoiselle kasvulle ja uusien liiketoimintamuotojen kehittämiselle. Työn tekemisen muodot ja sisällöt muuttuvat esimerkiksi alustatalouden kehityksen myötä.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio tarjoaa hyvät edellytykset sopeutua digitaaliseen muutokseen. Hyvinvointivaltion toimeentuloturva, sosiaali- ja terveystaloudet sekä koulutuspalvelut takaavat kaikille Pohjoismaiden kansalaisille tasa-arvoiset mahdollisuudet oman elämän rakentamiseen. Mallin vahvuuksia ovat korkeasti koulutettu työvoima, kehittynyt infrastruktuuri ja innovatiivinen työkuultuuri.

POHJOISMAINEN HYVINVOINTIVALTIO TARJOAA HYVÄT
EDELITYKSET SOPEUTUA DIGITAALISEEN MUUTOKSEEN.

Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot ovat sosiaalisesti ja taloudellisesti vakaita maita, joissa työmarkkinoiden toiminta on pääsääntöisesti ennustettavaa ja järjestäytyntä. Työmarkkinoiden institutionaalisen rakenteen ytimessä on ollut kohtuullisen vakiintunut sopimus- ja neuvottelujärjestelmä, joka on sitouttanut toimijoita maltilliseen ja solidaariseen yhteiskuntakehitykseen.

Vahvuuksistaan huolimatta pohjoismainenkin malli tarvitsee huoltamista. Hyvinvointivaltion rakenne ja rahoitus ovat nojanneet pitkälle staattisen työn varaan, jossa työsuhteen normina on ollut kokoaikainen ja toistaiseksi voimassa oleva työsuhde. Hyvinvointipalvelut ja sosiaaliturva ovat tarjonneet suojaa perinteisiä sosiaalisia riskejä, kuten työttömyyttä, sairautta tai työkyvyttömyyttä vastaan.

Teknologisen kehityksen myötä staattinen työ on vähentynyt ja uudet sosiaaliset riskit kuten silppu- ja pätkätyöt, työtätekevien köyhyys, alipalkkaus ja heikentyneet tai vanhentuneet taidot ovat nostamassa päätään. Alustatalous, erilaiset toimeentulovirrat ja itsensä työllistäminen ovat tänään monille arkipäivää.

1900-luvun lopulta alkaen länsimaissa dominoinut uusliberalistinen talouspolitiikka on haastanut pohjoismaista hyvinvointivaltioajattelua. Uusliberalistisen näkemyksen mukaan sekä uusia että vanhoja sosiaalisia riskejä torjutaan parhaiten tehostamalla kilpailua: laaja julkinen sektori, antelias sosiaaliturva, korkea

verotus ja korporatiiviset sopimus- ja neuvottelukäytännöt rajoittavat vapaata kilpailua.

Uusliberalismi alleviivaa markkinoiden kykyä korjata aiheuttamia ongelmia. Globaalissa kilpailussa pääomat liikkuvat maasta toiseen hakien mahdollisimman suurta tuottoa sijoituksille, ja pääomaliikkeiden ja kaupan vapauttaminen on tehnyt pääomasta kansainvälisen. Koska työvoima ei kuitenkaan samalla tavalla liiku valtioiden välillä, eri maiden työntekijät kilpailevat keskenään yritysten investoinneista ja työpaikoista.

Tämä on johtanut työvoiman neuvotteluvoiman heikentymiseen läntisissä teollisuusmaissa: jos työmarkkinat eivät jouta riittävästi, työpaikat ja pääomat karkaavat maasta. Näin syntynyttä kilpailukykyongelmaa on uusliberalistien mukaan korjattava sopeuttamalla julkista taloutta ja purkamalla korporatiivisten työmarkkinoiden regulaatiota.

Uusliberalistisessa ajattelussa yhteiskuntien koko sosiaalinen järjestys korostaa yksilöllisiä arvolähtökohtia. Voitot ovat olleet yksityisiä, mutta tappiot on sälytetty veronmaksajien maksettaviksi. Tämän talousajattelun seuraukset näkyvät 2010-luvun teknologiamurroksessa: Talouden ja varallisuuden kasvusta huolimatta yhteiskuntien eriarvoisuus on kasvanut sekä lokaalisti että globaalisti. Esimerkiksi hyväntekeväisyysjärjestö Oxfamin arvion mukaan vuonna 2017 kaikista luodusta maailman varallisuudesta 82 prosenttia päättyi maailman rikkaimmalle prosentille.

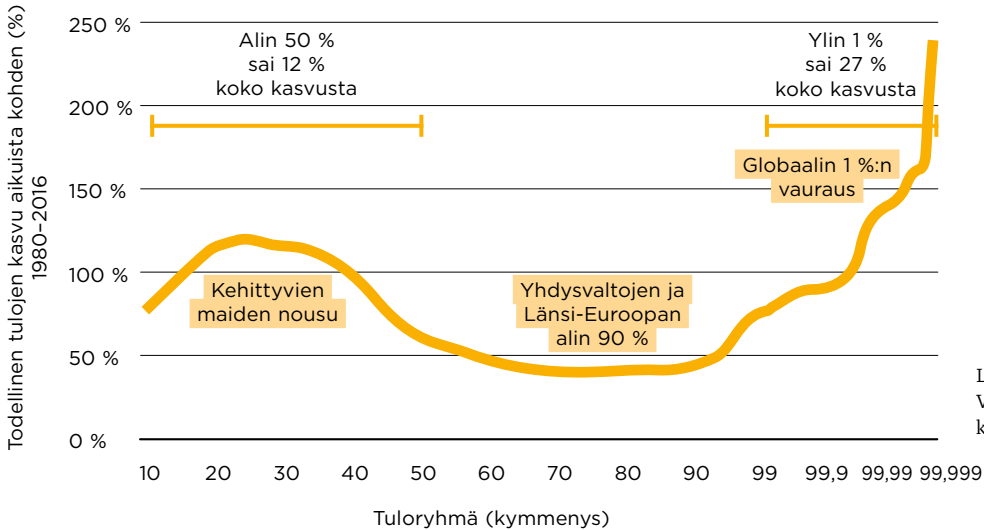
Globaaleille pääomille erityisesti uudet tieto- ja viestintäteknologian yritykset ovat tarjonneet alati paisuvan rahasammon. Huikkeasti noussut tuottavuus ei ole kuitenkaan näkynyt uusina laadukkaina työpaikkoina, vaikka ICT-alan yritysten voitot ovat jatkuvasti kasvaneet. Tuottavuushypyt perustuvat nyt digitaalisten teknologioiden skaalahyötyihin sen sijaan, että kasvua vauhditettaisiin luomalla uusia työpaikkoja. Kun koneiden kapasiteetti on jatkanut kasvuaan eksponentiaalisesti, ei yritysten ole tarvinnut palkata lisää työvoimaa. Päinvastoin, teknologinen kehitys on mahdollistanut työvoiman supistamisen ja lisännyt painetta uusliberalistisille vaatimuksille työehtojen heikentämisestä.

Epävarmuus tulevaisuudesta kalvaa länsimaiden keskiluokkaa

Katoavien työpaikkojen lisäksi teknologiset muutokset vaikuttavat siihen, millaisia töitä ihmiset tekevät. Uusimmassa kehitysvaiheessa on varsinkin Yhdysvalloissa havaittu nopeaa kasvua parhaiten palkatuissa ammattiryhmissä ja lievää kasvua matalapalkka-aloilla. Tasapainoisen yhteiskuntakehityksen kannalta tärkeät keskiluokkaiset työtehtävät sen sijaan ovat vähentyneet. Samaa trendiä on ollut havaittavissa myös Euroopassa. Keskeisiä selittäviä tekijöitä tälle työn polarisaatioksi kutsutulle ilmiölle ovat olleet paitsi teknologinen kehitys ja innovaatioiden käyttöönotto myös globaalissa työnjaossa tapahtuneet muutokset, kun ylikansallisesti toimivat yritykset ovat siirtäneet työvoimavaltaista tuotantoa halvemman työvoiman maihin.

Työn polarisaatio ja kilpailu työehdoilla ovat nostattaneet vanhoissa läntisissä teollisuusmaissa myös uudenlaisia huolia. Problematiikan taustalla vaikuttavia kehityskulkuja on kuvattu niin sanotulla elefanttikäyrällä (kuvio 1):

Kuvio 1: Elefanttikäyrä

Lähde: WID.world (2017).
Viimeisin raportti,
ks. wir2018.wid.world

Elefanttikäyrästä näkyy, miten läntisten demokratioiden keskiluokan suhteellinen asema on heikentynyt 1980-luvulta lähtien. Vaikka myös tämän ryhmän elintaso on noussut viimeisten vuosikymmenten aikana, on suhteellisen aseman heikkeneminen lisännyt ryhmän tyytymättömyyttä. Vastaava tulos saatiin vuonna 2019 kansainvälisessä Edelman-luottamusbarometrissa, jonka mukaan erityisesti länsimaiden asukkaat suhtautuivat pessimistisesti omaan ja perheittensä tulevaisuuteen. Barometrissa vain reilusti alle puolet saksalaisista, brittiläisistä ja ranskalaisista vastaajista arvioi, että viiden vuoden päästä heidän elinolosuhteensa olisivat parantuneet nykyisestä.

Työelämän murros ja työttömyyden uhka sekä eriarvoisuuden kokemus ja epävarmat tulevaisuusnäkökymät horjuttavat ihmisten luottamusta poliittiseen päätöksentekojärjestelmään. Yhdessä ne luovat kasvualustan populististen ääriliikkeiden vahvistumiselle, jotka muodostavat monissa maissa jo huomattavan riskin demokratian toiminnalle.

Pohjoismaisessakin kontekstissa nämä haasteet on otettava vakavasti. Digitaalisten teknologioiden kehitys on kiistatta muuttamassa työtä ja yhteiskunnallista toimintaympäristöä, ja työn murros on synnyttänyt uusia sosiaalisia riskejä vanhojen sosiaalisten riskien päälle. Samalla esimerkiksi alustatalouden kehitys on hämärtänyt erottelua työntekijöiden ja työnantajien välillä.

TYÖELÄMÄN MURROS JA TYÖTTÖMYYDEN UHKA SEKÄ
ERiarvoisuuden kokemus ja epävarmat tulevaisuus-
näkökymät horjuttavat ihmisten luottamusta
POLIITTISEEN PÄÄTÖKSENTEKOJÄRJESTELMÄÄN.

Politiikan työkalupakista välineet uudistustyöhön

Yhteiskunnallisen uudistustyön tärkeimmät välineet löytyvät politiikan työkalupakista, jonka on perinteisesti ajateltu koostuvan kepeistä, porkkanasta ja informaatiosta. Näistä jälkimmäinen perustuu tiedon välittämiseen ja jakamiseen poliittisen päätöksenteon kohteena olevista kysymyksistä. Informaatio on pehmeä ohjauskeino, joka nojaa ajatukseen ihmisten rationaalisista valinnoista: ihmiset pyrkivät päämääriinsä tekemällä käyttäytymiseensä liittyviä valintoja saatavilla olevaan tietoon nojautuen.

Keppi ja porkkana ovat regulaation ja taloudellisen ohjaamisen välineitä, joissa joko normien tai talousvaikutusten kautta pyritään muuttamaan ihmisten käyttäytymistä. Digitalisaation muuttaessa työtä ja yhteiskunnan toimintatapoja on kaikki pakin työkalut otettava käyttöön. Jotta työkaluja voidaan käyttää tehokkaasti, on kehittämistyön tavoitteista ja toimintatavoista sovittava yhteisesti. Tämä edellyttää vahvaa poliittista johtajuutta.

Pääsääntöisesti teknologinen kehitys on hyvä asia, mutta kehityksen häviäjiä on tuettava. Ensimmäisen teollisen vallankumouksen synnyttämien ongelmien korjaaminen kesti useita vuosikymmeniä. Engelsin paussiksi nimitetyn ajanjakson aikana ihmisten elinolosuhteet heikkenivät sen sijaan, että hyödyt uuden teknologian käyttöönotosta olisivat parantaneet niitä. Siksi yhteiskuntakehityksen kannalta on keskeistä, että sekä teknologisen kehityksen voittajat ja häviäjät onnistutaan tunnistamaan. Pahimmillaan teknologinen kehitys vahvistaa niin sanottua Matteus-ilmiötä, jossa positiiviset ja negatiiviset vaikutukset kasaantuvat tietyille ryhmille. Riskiryhmään kuuluvat varsinkin matalasti koulutetut työntekijät, joiden työpaikat ovat suurimmassa vaarassa.

PAHIMMILLAAN TEKNOLOGINEN KEHITYS VAHVISTAA NIIN SANOTTUA MATTEUS-ILMIÖTÄ, JOSSA POSITIIVISET JA NEGATIIVISET VAIKUTUKSET KASAANTUVAT TIETYILLE RYHMILLE.

Lisäksi on kiinnitettävä huomiota siihen, miten oikeudenmukaisesti kehityksen tuotot jakautuvat, ketkä omistavat uudet teknologiat ja miten estetään teknologisten monopolisoituminen. Työväenliikkeen on osallistuttava keskusteluun siitä, miten kehitystä pitäisi johtaa niin, että työn määrä ja laadullinen sisältö kasvavat ja monipuolistuvat digitalisaation myötä. Yhdentekevää ei ole sekään, ketkä ohjaavat teknologista kehitystä, koska siihen liittyvät ratkaisut heijastelevat aina tekijöidensä arvoja ja käsityksiä. Esimerkiksi ICT-alalla neljä viidestä työntekijöistä on miehiä. Naisia ja tyttöjä sekä vähemmistöjä pitäisi kannustaa digitaalisen tulevaisuuden vahvoiksi tekijöiksi.

Keskeiseksi kysymykseksi nousee, miten pohjoismaista hyvinvointimallia pitäisi uudistaa teknologian ja uusliberalistisen talousajattelun virittämässä myllerryksessä. Millaista yhteiskuntaa halutaan tavoitella, jos teknologisen kehityksen tuottavuuslupaus materialisoituu täysimääräisesti? Pohjoismaissa työväenliike kantaa suuren vastuun näiden tavoitteiden määrittämisestä. Tulevaisuuden työelämään voidaan

rakentaa siltaa vain rehellisellä ja avoimella viestinnällä ja muutoksen läpikäymiseen tähtäävällä valmennuksella. Epäonnistuminen tässä tehtävässä lisää entisestään jo leimahtanutta tai kytevää eriarvoisuuden kokemusta, joka pahimmillaan vaarantaa jopa länsimaisten demokratioiden olemassaolon.

KOLME ASKELMERKKIÄ: LUOTTAMUS, OSAAMINEN, EVALUAATIO

Luottamus: sosiaalinen pääoma

Pohjoismaita on 1900-luvun puolivälistä alkaen rakennettu kansallisen yhtenäisyyden ilmapiirissä. Sosiaalisessa korporatismissa hyvin järjestäytyneet työmarkkinaosapuolet ovat yhdessä valtiovallan kanssa edistäneet maltillista ja solidaarista yhteiskuntakehitystä. Sekä talous- ja työllisyyspolitiikan että koulutus- ja sosiaalipolitiikan isoja linjanvetoja on Pohjolassa pyritty tekemään konsensuksessa, eturyhmien välisessä yhteisymmärryksessä.

Konsensuksen avaimena on ollut toimijoiden keskinäinen luottamus, ja sen synnyttämä sosiaalinen pääoma on ollut Pohjoismaissa huomattavan vahvaa. Toimivat ja osapuolia kunnioittavat vuorovaikutussuhteet yli työmarkkina- ja hallintorajojen ovat luoneet Pohjoismaihin institutionaalisen rakenteen, jonka ytimessä on paitsi vakiintunut sopimus- ja neuvottelukäytäntö työmarkkinoilla myös hyvinvointivaltion toiminta.

Uusliberalistisesta kritiikistä huolimatta pohjoismainen malli on osoittautunut kilpailukykyiseksi järjestelmäksi. Vakaa poliittinen toimintaympäristö, korkea osaaminen ja ennustettavat työmarkkinat ovat taanneet suotuisan maaperän investoinneille ja uusien työpaikkojen synnyttämiselle. Samalla vahva solidaarisuus eri sosiaalisten ryhmien kesken on varmistanut, että talouden nousujen ja laskujen hyödyt ja haitat on jaettu mahdollisimman tasaisesti.

Teknologiseen kehitykseen liittyvä globaali työn murros haastaa hyvinvointivaltion rakenteita. Uusliberalistinen talouspolitiikka on esittänyt ratkaisuksi kilpailuyhteiskuntaa, hyvinvointivaltion purkamista sekä palkoista ja työehdoista sopimista yksilötasolla. Kilpailuyhteiskunnassa pärjäävät parhaiten vahvat ja muutokseen itsenäisesti sopeutuvat.

Työväenliikkeen muutosajattelu kumpuaa erilaisesta arvoperustasta. Heikomman suojaa tarvitaan myös tulevaisuuden työmarkkinoilla. Hyvinvointivaltiota on pur-

HYVINVOINTIVALTIOTA ON PURKAMISEN SIJAAAN
KEHITETTÄVÄ NIIN, ETTÄ SE TARJOAA TURVAA SEKÄ
VANHOJA ETTÄ UUSIA SOSIAALISIA RISKEJÄ VASTAAN
JA TAKAA TASA-ARVOISET LÄHTÖKOHDAT JOKAISEN
IHMISEN TÄYDEN POTENTIAALIN SAAVUTTAMISELLE.

kamisen sijaan kehitettävä niin, että se tarjoaa turvaa sekä vanhoja että uusia sosiaalisia riskejä vastaan ja takaa tasa-arvoiset lähtökohdat jokaisen ihmisen täyden potentiaalin saavuttamiselle. Siksi käsillä olevassa toimintaympäristön muutoksessa korostuvat erityisesti osaaminen ja elinikäinen oppiminen.

Pohjoismaiden vahva sosiaalinen pääoma on syntynyt vuosikymmenten kuluessa. Ihmisten osattomuuden ja eriarvoisuuden kokemukset sekä eri tahojen pyrkimykset horjuttaa hyvinvointivaltion turvaverkkoja ovat kuitenkin nakertaneet sosiaalisen pääoman taustalla vaikuttavaa luottamusta. Yhtä lailla luottamusta on rapautettu poliittisiin suhdanteisiin perustuvalla lyhytnäköisellä voitontavoittelulla työmarkkinoilla ja työolainsäädännön valmistelussa. Esimerkiksi Suomessa porvarihallitus yritti vuonna 2015 pakottavalla lainsäädännöllä murtaa työehtojen vapaata sopimusoikeutta työnantajan eduksi.

Luottamus: yhteinen tulevaisuusnäköymä

Teknologisen kehityksen virittämään muutoshasteeseen vastaaminen edellyttää toimijoilta yhteistä sosiaalisen todellisuuden kuvaa tulevaisuudesta. Tämä yhteinen tulevaisuusnäköymä vaatii sosiaaliseen pääomaan oleellisesti liittyvän keskinäisen dialogin vahvistamista. Elleivät vuorovaikutussuhteet toimi, on mahdotonta löytää kestäviä ja laajaa kannatusta nauttivia ratkaisuja Pohjoismaiden uudistamiseksi.

Sekä valtiovallalla että työmarkkinaosapuolilla on suuri vastuu yhteiskunnan sosiaalisen pääoman huoltamisesta. Poliitiikan työkalupakkia on käytettävä niin, että sekä ihmisten että instituutioiden välinen luottamus tulevaisuuteen vahvistuu. Avainasemassa ovat silloin ennustettava poliittinen toimintaympäristö ja sitoutuminen yhteisesti sovittuihin päämääriin. Harjoitetun politiikan on tarjottava toimijoille siltaa ja turvaa muutoksen läpikäymiseen.

Yhteiseen tulevaisuusnäköymään kuuluu kasvua luovien taloudellisten ekosysteemien ja toimintamallien kehittäminen. Tämä tarkoittaa uusien allianssien ja yhteistyömuotojen kehittämistä julkisen vallan, yritysten, sosiaalisten partnerien ja tutkimuksen kesken: ilman huomattavaa TKI-rahoituksen kasvattamista Eurooppa uhkaa jäädä kehityksessä jälkeen Kiinasta ja Yhdysvalloista.

Erityisesti on pyrittävä löytämään vastauksia koko maailmaa koskeviin ongelmiin kuten ilmastonmuutoksen pysäyttämiseen. Globaalien ilmasto- ja ympäristöongelmien ratkaiseminen kuitenkin lähtee kansallisista ratkaisuista. Esimerkiksi puhdas vesi, ilma ja luonto, resurssiniukkuus ja kiertotalous ovat kaikki tematiikkoja, joissa Pohjoismaissa on jo nykyisellään paljon osaamista. Uutta, teknologisen kehityksen vauhdittamaa innovatiivista kasvua on löydettävissä globaalien megatrendien ratkaisemisesta. Tarvitsemme oikeudenmukaista siirtymää, niin globaalisti kuin kansallisestikin.

Poliitiikan työkalupakkia on koko laajuudessaan käytettävä välttämättömien käyttäytymismuutosten aikaansaamiseksi. Valtiovallan ja työmarkkinaosapuolten on EU-jäsenmaissa ja myös Pohjolassa tehtävä määrätietoisia satsauksia entistä puhtaamman teollisuuden rakentamiseen. Kun ihmiset ymmärtävät yhteiskunnallisten toimijoiden ottavan maailman ongelmat tosissaan, koko poliittisen järjestelmän legitimaatio paranee.

Yhteistä tulevaisuusnäköymää tarvitaan myös työn määrän ja laadun sekä ihmisten sosiaalisten turvaverkkojen parantamiseksi digitaalisten teknologioiden aikakaudella. Kun työn tekemisen muodot muuttuvat, on politiikan työkalupakista löydettävä uusia välineitä työntekijöiden oikeuksien suojaamiseen.

Luottamus: kulttuurinmuutos

Historiasta voimme nähdä, miten teknologinen kehitys kohtelee ammattiryhmiä eri tavoin. Lyhyellä aikavälillä kehitys saattaa olla tietyissä ammattiryhmissä rajua. Talouskasvun hedelmät ja uusien teknologioiden käyttöönoton tuottavuushyödyt on jaettava oikeudenmukaisesti. Reilu palkanmuodostus ja työelämän pelisäännöistä sopiminen osana työmarkkinoiden sopimus- ja neuvottelutoimintaa ovat luottamuksen peruspilareita niin nyt kuin tulevaisuudessakin, mutta palkkapolitiikan lisäksi oikeudenmukaiseen tulonjakoon on muitakin keinoja verotuksen uudistamisesta alkaen. Tulevaisuuden finanssipolitiikan ratkaisuisissa on pohdittava, millaisia verotus-tarpeita uusi teknologia mahdollisesti synnyttää.

Kun robotiikan ja tekoälyn kehittyminen syrjäyttävät ihmistyötä erityisesti monissa teollisuuden tehtävissä, on huomio kiinnitettävä uhattujen ammattiryhmien työllistettävyyden vahvistamiseen. Regulaatiosta tai talousvaikutuksista päättäminen kuuluu ensisijaisesti poliittiselle vallalle, mutta työhön liittyvissä kysymyksissä työkaluja on kehitettävä aidossa kolmikantaisessa yhteistyössä.

Informaatio-ohjauksessa työmarkkinatoimijoiden rooli korostuu. Vuoropuhelu ja ammattiyhdistysliikkeen läsnäolo työpaikoilla nousevat toiminnan keskiöön: työntekijöille on annettava rehellinen näkymä digitalisaation vaikutuksista työhön ja työelämään. Näin luodaan perustaa ihmisten rationaalisille valinnoille.

Työntekijöiden kyky vaikuttaa yrityksen asioihin myötämääräämisen kautta kasvattaa tutkitusti työntekijöiden identifikaatiota yrityksiin. Samalla myötämääräämisessä on kyse työntekijöiden voimaannuttamisesta. Kun työntekijät saavat äänen työpaikoilla tapahtuvien muutosten toteuttamiseen, vahvistuu työntekijöiden halukkuus digitalisaation synnyttämien mahdollisuuksien systemaattiseen hyödyntämiseen.

Mitä aikaisemmassa vaiheessa työntekijät pääsevät osallistumaan muutoksen tekemiseen, sitä paremmin he myös sitoutuvat siihen. Myötämääräämiseen liittyvän lainsäädännön ja sopimusten kehittämisen avulla voidaan lisätä paitsi työntekijöiden motivaatiota myös yrityksen kannattavuutta.

Yksi keskeinen yhteiseen tulevaisuuskuvaan liittyvä kysymys on mielekkään osallistumisen määrittäminen. Tulo- ja tarveharkinta yhdessä universaalien etuuksien ja palvelujen kanssa on kuulunut pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan perusperiaatteisiin. Tulevaisuudessa ihmisten toimeentulovirrat koostuvat hyvin erityyppisistä lähteistä aiempaan verrattuna, ja silloin myös osallistumista on arvioitava uudelleen. Alustatalouden työt muodostavat tulevaisuudessa tärkeän toimeentulon lähteen entistä useammalle, joten työelämän reilut pelisäännöt palkkaus mukaan lukien on ulotettava koskemaan myös heitä. Regulaation lisäksi ammattiliittojen on pyrittävä palvelemaan paremmin alustatalouden työntekijöitä. Lainopillinen neuvonta ja tuki riitatilanteissa ovat ensimmäisiä käyttöönotettavia toimintoja.

Osana tulevaisuuden ratkaisuja on arvioitava, millainen sosiaaliturva parhaiten tukee ihmisiä työn murroksessa. Työväenliikkeen on punnittava esimerkiksi, miten erilaiset kansalaispalkkamallit soveltuisivat osaksi pohjoismaista hyvinvointivaltiota työn ja toimeentulovirtojen sirpaloituessa sekä staattisen työn vähentyessä. Tulevaisuuden sosiaaliturvan on joka tapauksessa mahdollistettava tehokas liikkuminen palkkatyön, itsensä työllistämisen, harjoittelun, työttömyyden, opiskelun, koulutuksen tai omaehtoisen aktiivisuuden välillä.

Teknologisessa murroksessa avain yhteiskuntien menestykseen löytyy jälleen kerran korkeasta osaamisesta. Siksi tarvitaan kulttuurinmuutos hyvinvointivaltion palveluvalikkoon liittyvässä ajattelussa: tulevaisuudessa koulutukseen ja harjoitteluun osallistuminen on mielletävä osaksi jokapäiväistä työtä. Kun yhteisesti sovitaan

TARVITAAN KULTTUURINMUUTOS HYVINVOINTIVALTION PALVELUVALIKKON LIITTYVÄSSÄ AJATTELUSSA: TULEVAISUUDESSA KOULUTUKSEEN JA HARJOITTELUUN OSALLISTUMINEN ON MIELLETTÄVÄ OSAKSI JOKAPÄIVÄISTÄ TYÖTÄ.

päämäärästä, päästään keinoistakin yhteisymmärrykseen. Pohjoismaisen mallin arvopohjasta kannattaa pitää kiinni myös teknologisen muutoksen keskellä.

Osaaminen kansalaisuuden peruskivenä

Työelämän kiihtyvä muutos kasvattaa ihmisten huolia siitä, millaisiin töihin he työlistyvät. Edelman-luottamusbarometrissa vuonna 2019 kuusi kymmenestä vastaajasta pelkäsi, että heidän koulutuksensa ja osaamisensa eivät riitä hyvin palkattuihin töihin tulevaisuudessa. Samassa tutkimuksessa yli puolet vastaajista pelkäsi menettävänsä työnsä automatisaation tai muun teknologisen innovaation seurauksena.

Digitalisaation myötä muuttuva työelämä luokkin haasteita koko elämän mittaiselle osaamisen päivittämiselle. Tulevaisuuden työelämässä vahva ammattiosaaminenkaan ei välttämättä riitä, vaan elinikäistä oppimista mahdollistamaan tarvitaan entistä enemmän laajaa osaamis pohjaa, oppimaan oppimista, tiedonhankinnan taitoja, analyttistä päättelykykyä ja kriittistä ajattelua. Ylipäätään kieli- ja kommunikaatio-taitojen sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kaltaiset pehmeät sosiaaliset taidot korostuvat tulevaisuuden avaintaitoina. Lisäksi vaatimukset matematiikan ja muiden luonnontieteiden osaamiselle kasvavat. Ikääntyvän väestön kohdalla tarvitaan koulutusta digiosaamiseen.

Työn sisällön ja osaamisvaatimusten kannalta paras yhdistelmä syntyy matematiikan ja sosiaalisten taitojen kokonaisuudesta. Nämä tietotaidot rakentuvat laadukkaalle peruskoulutukselle varhaiskasvatuksesta lähtien. Osallistuminen varhaiskasvatukseen tasoittaa taustoista johtuvia sosioekonomisia eroja, ehkäisee syrjäytymistä sekä helpottaa lasten ja nuorten siirtymistä koulutusasteelta toiselle. Uusia teknologioita on hyödynnettävä jo pienten lasten koulutuksessa, niin että he oppivat mahdollisimman varhain työskentelemään digitaalisten laitteiden ja innovaatioiden kanssa.

Valmiudet uuden omaksumiseen paranevat, kun koko sivistyksen pohja on tukevalla perustalla. Tästä huolimatta juuri oletetut työelämätarpeet määrittävät usein koulutukseen liittyvää julkista keskustelua, ja koulutuksen perinteiset sivistystavoitteet jäävät helposti pienemmälle huomiolle. Koulutusta ei kuitenkaan pidä nähdä vain työmarkkinakansalaisuuteen liittyvänä prosessina vaan laajemmin kansalaisuutta vahvistavana toimintona. Tämä on myös elinehto demokratian vakaudelle ja ihmisten osallisuudelle. Luottamus poliittiseen järjestelmään paranee, kun ihmiset ymmärtävät heitä koskevien päätösten syyt ja seuraukset.

Koulutus uudistuksen suunnittelussa on otettava huomioon oppilaitosten olemassa olevat käytännöt ja toimintatavat. Erilaisia tieto- ja viestintäteknologiaan liittyviä

uudistushankkeita on usein hankaloittanut se, että koulujen toimijoita ei ole otettu mukaan uudistusten suunnitteluun. Kun hankkeita on hallinnoitu oppilaitosten ulkopuolelta, ne eivät ole koskaan kunnolla kiinnittyneet koulujen kulttuuriin. Laaja-alainen ja osallistava, asiantuntemukseen ja tutkimukseen perustuva uudistustyö on ehkä hitaampaa, mutta sen tulokset ovat monin verroin vaikuttavampia.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:n vuonna 2017 tekemän tutkimuksen mukaan Suomessa pelkän peruskoulun käyneet ovat töissä vain puolet työiästään. Silti suuri joukko nuorista jää yhä ilman ammattitutkintoa. Aiemmin peruskoulutuksen saaneiden ihmisten oli kohtuullisesti mahdollista työllistyä, mutta 1900-luvun lopulta alkaen pelkän peruskoulutuksen varassa tehtävät työt ovat vähentyneet huomattavasti. Yksin Suomessa katosi vuosien 1987–2015 välillä yli 600 000 työpaikkaa, joihin riitti pelkkä perusasteen koulutus.

Kansainväliset vertailututkimukset osoittavat, että mitä pidempään lapset ja nuoret pysyvät koulussa, sitä parempi heidän tulevaisuuden tulo- ja työllisyyskehityksensä on. Kun työelämän vaatimukset teknologisen kehityksen myötä kiristyvät entisestään, pelkän perusasteen varassa olevien nuorten työmarkkinatilanne on erityisen hankala. Matala koulutusaste tai koulupudokkuus lisäävät syrjäytymisriskiä. Vaikeat elinolosuhteet, tyytymättömyys ja osattomuus kasvattavat populististen ja usein maahanmuuttovastaisten ääri liikkeiden kannatusta.

Toistaiseksi oppivelvollisuus on kattanut Pohjoismaissa pääsääntöisesti vain perusasteen koulutuksen. Kun oppivelvollisuutta nyt Suomessa laajennetaan koskemaan koko toisen asteen ammatillista koulutusta tai lukiokoulutusta, voidaan matalasta koulutusasteesta tai koulupudokkuudesta kumpuavia riskejä ehkäistä tehokkaasti. Oppivelvollisuuden pituudella on tutkimusten mukaan kausaali vaikutusta työllistymiseen ja tulotasoon, mutta myös ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin sekä demokraattiseen osallistumiseen. Nuorten valmiudet elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen päivittämiseen paranisivat.

Nuorten työelämävalmiuksien parantamisessa keskeistä on ammatillisen koulutuksen toimintatapojen uudistaminen. Teknologisessa murroksessa työssäoppiminen ja yhteistyö työnantajayritysten kanssa on tärkeä osa koulutusta. Samalla on kuitenkin muistettava, että koulutuksen itseohjautuvuus ja henkilökohtaisten urapolkujen korostaminen sopivat nuorelle, jolla on siihen riittävät valmiudet. Tällöin vaarana on, että enemmän palveluja ja tukea tarvitsevien nuorten asema heikkenee. Kaikki eivät osaa käyttää tarjolla olevia koulutuspalveluita ilman ohjausta, joten ryhmätuki ja lähiopetus ovat edelleen monelle nuorelle välttämättömiä oppimisen voimavaroja.

Osaamisen jatkuva päivittäminen

Ammatillisen koulutuksen ohella teknologiamurroksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota työikäisen väestön osaamisen kehittämiseen. Pohjoismaissa käytössä olevia aikuiskoulutusmuotoja ovat esimerkiksi oppisopimuskoulutus ja muuntokoulutus. Aikuisten kouluttaminen poikkeaa merkittävästi lasten ja nuorten kouluttamisesta, sillä aikuisilla on usein jo olemassa oleva työpaikka tai tutkinto. Näin koulutuksen vaihtoehtoiskustannukset ovat sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta suuremmat kuin lasten ja nuorten kohdalla.

Työnantajilta saattaa puuttua kannustimia kouluttaa työntekijöitään, jos työntekijän sitoutuminen yritykseen on epävarmaa. Osallistumisen esteinä on usein myös vaikeus sovittaa yhteen työtä, koulutusta ja perhe-elämää. Aikuiskoulutus näyttäisi kasautuvan parhaiten koulutetuille. Matalan koulutuksen varassa tai kokonaan ilman

koulutusta olevia aikuisia on vaikeampi saada koulutuksen piiriin kuin korkeamman koulutuksen saaneita.

Tulevaisuuden työelämässä pitää olla valmiutta päivittää osaamista jatkuvasti teknologisen kehityksen myötä. Lisäksi tarvitaan osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menetelmiä, jotta aikuisopiskelijat eivät joutuisi opiskelemaan uudestaan niitä asioita, joita he jo ennestään osaavat. Ongelma on, että erilaisten aikuiskoulutusjärjestelmien vaikuttavuudesta on liian vähän tutkittua tietoa. Koska aikuisten kouluttamiseen liittyy edellä esitettyjä ongelmia, saatetaan aikuiskoulutuksessa pahimmillaan hukata sekä julkisia että yksityisiä resursseja.

Teknologisesta kehityksestä seuraa, että koulutus, tutkimus ja tiede pitäisi palauttaa politiikanteon ytimeen. Pohjoismaissa on viritettävä uudelleen yhteiskunnallinen ilmapiiri, joka lisää ihmisten ja toimijoiden koulutusmyönteisyyttä ja -halukkuutta.

TEKNOLOGISESTA KEHITYKSESTÄ SEURAA,
ETTÄ KOULUTUS, TUTKIMUS JA TIEDE
PITÄISI PALAUTTAA POLITIIKANTEON YTIMEEN.

Koko väestön korkea osaaminen on ollut Pohjoismaiden valtti kilpailussa maailmanmarkkinoilla, ja tästä asemasta on pidettävä kiinni jatkossakin. Yksi keino tähän voisi olla velvoittava aikuiskoulutus, jota Tanskan entinen EU-komissaari Poul Nielson on esittänyt. Silloin tosin Pohjoismaiden aikuiskoulutusjärjestelmien vaikuttavuudesta pitäisi olla varmempaa tietoa. Aikuisten koulutusta on osattava kohdentaa oikein ja välttää mahdolliset hyvinvointitappiot. Jotta kouluttamisessa onnistuttaisiin, työlle pitää asettaa selkeät mitattavat tavoitteet.

Pohjoismaiden väestön koulutustason nostaminen on paitsi yhteiskuntien myös yksilöiden sekä yritysten ja järjestöjen vastuulla. Poliittikan työkalupakkia on käytettävä niiden keinojen löytämiseksi, joilla ihmisten mahdollisuudet toimia täysivaltaisina yhteiskuntien jäseninä ja työmarkkinakansalaisina paranevat.

Työvoimaviranomaisten kanssa on tehtävä analyysi tulevaisuudessa tarvittavista taidoista, jotta työntekijöitä voitaisiin kannustaa tarkoituksenmukaiseen osaamisen päivittämiseen. Verotuksella voidaan luoda erilaisia kannustimia sekä työnantajille että työntekijöille koulutuskäyttämisen muuttamiseksi. Yhteistyössä koulutuksen tarjoajien kanssa on kehitettävä kaikilla koulutusasteilla – yliopistot mukaan lukien – joustavia koulutusmoduuleja ja poistettava koulutusjärjestelmän umpiperät.

Koulutusjärjestelmän piiriin pitäisi päästä tarvittaessa useita kertoja työuran aikana. Lisäksi tarjolla olevan koulutuksen on oltava laadukasta sekä tutkintorakenteiden ja opintokokonaisuuksien kanssa yhteensopivaa, ja opintokokonaisuuksia on oltava mahdollisuus suorittaa nykyistä pienempinä kokonaisuuksina kaikilla koulutusasteilla. Ennen kaikkea on omaksuttava laaja käsitys oppimisesta: elinikäisessä oppimisessä on hyväksyttävä ajatus siitä, että digitalisaation aikakaudella mikä tahansa ympäristö voi olla oppimisympäristö. Huomio pitää kiinnittää suoritettavan tutkinnon lisäksi siihen, mitä opitaan ja osataan. On huolehdittava siitä, että kaikelle

työlle ja tekemiselle on tarjolla siihen pätevöittävä ammatillisen tason, ammattikorkeakoulu- ja yliopistotason koulutus.

Digiajan muutosturva

Saksassa ammattiliitot ovat tehneet yhteistyötä koulutuksen tarjoajien kanssa, jotta työntekijöiden teknologisia työelämävalmiuksia voitaisiin parantaa. Työntekijöillä on itsellään usein paras näkemys uuden teknologian hyödyntämisestä työtehtävissään. Työt pitäisi organisoida niin, että ihmiset pystyvät ottamaan henkilökohtaisen osaamisensa täysimääräisesti käyttöön.

Oma merkityksensä on yritysten johtamisella. Digitalisaation hyödyntäminen edellyttää yritysten johdolta innostavaa, inklusiivista ja ihmisläheistä otetta. Kun työntekijät osallistuvat työn sisältöihin liittyvien uudistusten tekemiseen, on muutosta helpompi hallita. Ammattiliittojen, työnantajien ja koulutuksen tarjoajien yhteistyöllä voidaankin syventää käsitystä työelämän uusista osaamistarpeista. Lisäksi työnantajat usein tuntevat omat työntekijänsä muiden yritysten työntekijöitä paremmin. Näin yrityksen koulutusinvestointeja on mahdollista kohdentaa oikein ja samalla kasvattaa yritysten tuottavuutta.

Aina tulevaisuuden koulutustarpeita ei kyetä ennustamaan, ja sen vuoksi koulutusjärjestelmästä pitäisi löytyä nopeaa reagointikykyä äkillisesti ilmeneviin koulutustarpeisiin. Jotta koulutustarpeiden ennakointi osuisi mahdollisimman oikeaan, tarvitaan kiinteää ja reaaliaikaista vuorovaikutusta opetusviranomaisten ja työmarkkinoiden toimijoiden kesken.

Osaava työvoima on tulevaisuudessa yrityksille entistä merkittävämpi kilpailutekijä, ja sen huoltamisen pitäisi olla yritysten arvojärjestyksessä korkealla. Työntekijöiden työmarkkinakelpoisuutta voidaan parantaa sopimus- ja neuvottelutoiminnassa: sekä työntekijöiden että työnantajien on otettava sopimustavoitteeksi työntekijöiden osaamisen ja koulutusmahdollisuuksien määrätietoinen lisääminen. Mitä joustavampi on kulku työelämästä koulutukseen ja koulutuksesta työelämään, sitä paremmin onnistutaan teknologiamurroksessa välttämättömässä osaamisen päivittämisessä.

Koko koulutusjärjestelmän uudistamisessa keskiöön nousee jälleen luottamus. Yhteinen tulevaisuusnäkemä on lähtökohta sille, että tulevaisuushaasteeseen voidaan löytää yhteisesti hyväksytyt ratkaisut ja muutoksen tekemiseen sitoudutaan. Pelkkä puhe koulutuksen ja osaamisen tärkeydestä ei riitä. Koulutusjärjestelmän mahdollisuus vastata osaamisen päivittämistarpeeseen edellyttää laaja-alaista, mahdollisesti yli vaalikausien kestäväää ja tutkimukseen perustuvaa poliittista päätöksentekoa.

SEKÄ TYÖNTEKIJÖIDEN ETTÄ TYÖNANTAJIEN
ON OTETTAVA SOPIMUSTAVOITTEEKSI TYÖNTEKIJÖIDEN
OSAAMISEN JA KOULUTUSMAHDOLLISUUKSIEN
MÄÄRÄTIE TOINEN LISÄÄMINEN.

POHJOISMAISEEN HYVINVOINTIAJATELUUN OLISI SYYTÄ LUODA UUSI KÄSITE DIGIAJAN MUUTOSTURVA, JONKA PERUSTANA ON IHMISTEN LAAJA-ALAINEN SIVISTYSKASVATUS.

Lisäksi on kiinnitettävä huomiota siihen, että sosiaali- ja koulutuspolitiikka sovite-
taan yhteen teknologisen kehityksen kanssa. Erityisesti työttömän opiskelua pitäisi
aina kannustaa. Pohjoismaiseen hyvinvointiajatteluun olisi syytä luoda uusi käsite
digiajan muutosturva, jonka perustana on ihmisten laaja-alainen sivistyskasvatus.
Digiajan muutosturvan puitteissa määriteltäisiin yhteiskunnan, yksilöiden, yritysten
ja järjestöjen vastuut tulevaisuuden kansalaisuuden sekä työn ja opiskelun tukemi-
sessa, samoin kuin henkilön liikkumisessa työn ja opiskelun välillä.

Digiajan muutosturvassa opiskelu, koulutus ja muunlainen tietotaitojen päivit-
täminen voisivat olla ehtoja perustoimeentuloa korkeamman työttömyysturvan
piiriin pääsemiseksi, jos olemassa olevalla osaamisella on ongelmia työllistymisessä.
Tämä tavoite edellyttää, että avoin ja laadukas koulutustarjonta kyetään takaamaan
kaikissa tilanteissa sekä yhteiskunnan että sosiaalisten partnerien toimin. Englannin
kielessä näkemys kiteytyy määrittelyyn: klassisesta *welfare* -ajattelusta on edettävä
learnfare -ajatteluun. Pohjoismaisessa kontekstissa tätä paradigmanmuutosta voisi
kuvata vähittäisellä siirtymällä hyvinvointiyhteiskunnasta osaamisyhteiskuntaan.

Evaluaatio

Teknologisen kehityksen ollessa historiallisen nopeaa on isoja politiikkatoimia suun-
niteltava ja toteutettava tutkittuun tietoon perustuen. Luottamuksen ilmapiirin ja
sosiaalisen pääoman vahvistaminen sekä laaja sivistyskasvatus ja jatkuva osaamisen
päivittäminen ovat askelmerkkejä digitaalisen ajan haltuun ottamisessa. Näiden
lisäksi tärkeäksi keinoksi tulee kartanlukutaito – yhteiskunnan kyky ennakoita ja
navigoida muutoksessa. Poliitiikan työkalupakin välineille tarvitaan käyttöohjeet, joi-
den varassa työkaluja voidaan hyödyntää joskus sumuisessa tulevaisuusnäkyvässä.

Teknologisen kehityksen keskellä riippumattomaan tietoon ja tutkimukseen
perustuva päätöksenteko on erittäin tärkeää, jotta politiikkatoimia osattaisiin koh-
dentaa oikein. Siksi systemaattinen evaluaatiotoiminta on syytä integroida osaksi
kaikkia digitalisaatioon ja työn murrokseen liittyviä uudistushankkeita. Ihmisten
osallistaminen muutokseen ei onnistu ilman avointa ja läpinäkyvää arviointia siitä,
millaisia vaikutuksia esitetyillä politiikkatoimenpiteillä todella on.

Systemaattinen evaluaatiotoiminta kuuluu ennen kaikkea valtiovallan tehtäviin, ja
riippumattomaan tutkimukseen perustuvan vaikuttavuusarvioinnin avulla politiikka-
toimien seurauksia on mahdollista varmentaa tieteellisin menetelmin. Edellytys
vaikuttavuusarviointien onnistumiselle on, että politiikkatoimille määritellään mitat-
tavat tavoitteet, joiden toteutumista seurataan tarkkojen etukäteissuunnitelmien
mukaan. Vaikuttavuusarviointille olisi lisäksi osoitettava koordinoiva taho, joka ohjaa
tieteellisiin tutkimusasetelmiin perustuvaa tutkimustoimintaa.

SYSTEMAATTINEN EVALUAATIOTOIMINTA ON SYYTÄ INTEGROIDA OSAKSI KAIKKIA DIGITALISAATIOON JA TYÖN MURROKSEEN LIITTYVIÄ UUDISTUSHANKKEITA.

Vaikuttavuusarvioinnit perustuvat suunnitelman mukaisiin koetilanteisiin satunnaisten koe- ja verrokiryhmien välillä. Satunnaistettuja vertailukokeita (RCT) hyödynnetään nykyisellään rutiininomaisesti kehitysyhteistyössä, lääketieteessä ja liiketoiminnan suuntaamisessa. Julkisessa hallinnossa näin ei vielä ole. Nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä hyvinvointitappioiden välttäminen on kuitenkin entistä tärkeämpää.

Tutkimukseen perustuva toimintamalli vaatii pitkäjänteistä otetta, jotta toimenpiteiden todellisista vaikutuksista saataisiin riittävää informaatiota. Siksi uudistushankkeita on vaiheistettava, jotta myös korjausliikkeitä on mahdollista tehdä toimenpiteen aikana. Lisäksi tieteellinen kokeilutoiminta vaatii tuekseen vankan tutkimusinfrastruktuurin, jossa tutkimusaineistoa voidaan käsitellä turvallisesti valvonnan alla. Laadukkaiden rekisteriaineistojen avulla voidaan luoda satunnaisesti vertailukokeisiin sopivia koeasetelmia, joiden perusteella politiikkatoimien vaikuttavuus saadaan selville.

Ettiset näkökulmat tukevat vahvojen koeasetelmien ja vaiheistamisen hyödyntämistä. Muun muassa sosiaaliturvan uudistamiseen liittyvissä uudistushankkeissa toimenpiteiden kustannushyötyjä on vaikea arvioida etukäteen. Jotta yksilöiden ja yhteiskunnan resurssien kohdentamisessa onnistutaan oikein, tarvitaan vahvaa tutkimusnäyttöä. Suunniteltu toimenpide voi osoittautua kohdejoukkoja vertaillessa haitalliseksi. Esimerkiksi aikuiskoulutuksessa koulutustoimenpiteen vaihtoehtoiskustannuksena ovat koulutuksen aikana mahdollisesti laskeneet ansiot ja menetetty aika työssä kehittymiseltä. Jos toimenpiteen vaihtoehtoiskustannukset ovat hyötyjä suuremmat, ei toimenpidettä pidä ottaa laajempaan käyttöön.

Tarvittaessa satunnaistettujen vertailukokeiden käytölle julkisessa hallinnossa on luotava sitä tukeva kansallinen lainsäädäntö. Tieteellisten kokeiluasetelmien muodostamiseen vaadittava tutkimusinfrastruktuuri Pohjoismaista jo löytyy. Pohjoismaat voisivatkin näyttää suuntaa muulle maailmalle siitä, miten satunnaistettuja vertailukokeita pystytään hyödyntämään julkisen vallan ja hyvinvointivaltion palveluvalikon kehittämisessä. Vain tieteellisellä kokeilutoiminnalla voimme varmistaa, että teemme oikeita asioita yhteiskuntiemme uudistamiseksi.

SUOSITUKSET

Tässä raportissa olen hahmotellut pohjoismaiselle työväenliikkeelle kolmea yhteiskunnallista askelmerkkiä teknologisen kehityksen haltuun ottamiseksi: luottamuksen vahvistaminen, osaamisen päivittäminen ja tutkimukseen perustuva navigointi uudistusten tekemisessä. Askelmerkkien pohjalta on mahdollista lähteä rakentamaan kansallisia ja yksityiskohtaisempia ratkaisuja digitalisaatioon liittyen. Raportin pohjalta esitän kuitenkin seuraavat yleiset suositukset:

1. Valtiovallan ja työmarkkinaosapuolten on muodostettava Pohjoismaissa yhteinen tilannekuva ja tahtotila siitä, mitä digitalisaation viitoittamalta tulevaisuudelta halutaan tavoitella. Tämä edellyttää toimijoiden välisen dialogin ja vuoro vaikutuksen, keskinäiseen luottamukseen perustuvan sosiaalisen pääoman vahvistamista. Kansallisesti on sovittava toimintamallista, joka paaluttaa sopimisen kulttuurin yhteiskunnan perusrakenteeksi myös tulevaisuudessa.
2. Ihmisten luottamusta hyvinvointivaltion kykyyn tarjota turvaa sekä vanhoja että uusia sosiaalisia riskejä vastaan on vahvistettava. Uusliberalistinen hyvinvointivaltion alaso on pysäytettävä. Sen sijaan tarvitaan osapuolten yhteiseen tulevaisuuskuvaan pohjaava visio toimeentuloturvan, sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä koulutuspalvelujen uudistamisesta teknologiseen kehitykseen ja työn murrokseen liittyen.
3. Ammattiyhdistysliikkeen ja työnantajien on kommunikoitava työntekijöille avoimesti ja rehellisesti työtä ja työelämää odottavista muutoksista. Ay-liikkeen on tarjottava muutoksen keskellä turvaa jäsenilleen sekä ohjausta ja valmennusta uudessa työelämässä pärjäämiseen.
4. Työmarkkinaosapuolten on varmistettava, että työntekijät otetaan yrityksissä mukaan tekemään muutosta ja arvioimaan, miten teknologisia innovaatioita voitaisiin parhaiten hyödyntää työn sisältöjen ja muotojen kehittämisessä.
5. Osaamisen vahvistaminen ja päivittäminen ovat tärkeimmät välineet yhteisen tulevaisuusnäköyksen saavuttamisessa. Kansallisia koulutusjärjestelmiä on uudistettava niin, että elinikäinen oppiminen on mahdollisimman helppoa ja kannatettavaa koko työuran ajan. Tulevaisuudessa koulutukseen ja harjoitteluun osallistuminen on mielletävä osaksi jokapäiväistä työtä.
6. Myös tulevaisuuden työmarkkinakansalaisuus pohjaa vahvaan sivistykseen. Oppivelvollisuusiän pidentämisellä koskemaan koko toisen asteen koulutusta vahvistetaan paitsi nuorten työelämävalmiuksia myös oppimaan oppimisen edellytyksiä ja kykyä päivittää osaamistaan työuran aikana.
7. Työmarkkinoiden sopimus- ja neuvottelutoiminnassa sekä työntekijöiden että työnantajien on otettava sopimustavoitteeksi työntekijöiden osaamisen ja koulutusmahdollisuuksien määrätietoinen lisääminen.

8. Osana yhteistä tulevaisuusnäkymää valmistellaan kolmikantaisesti malli digiajan muutosturvasta, jonka puitteissa määritellään yhteiskunnan, yksilöiden, yritysten ja järjestöjen vastuut työn ja opiskelun tukemisessa sekä joustavasta liikkumisesta työn ja koulutuksen välillä.
9. Digitalisaation muuttaessa maailmaa on entistä tärkeämpää, että suunnitellut politiikkatoimenpiteet osuvat maalinsa. Jotta toimenpiteiden vaikuttavuudesta saadaan luotettavaa tutkimustietoa päätöksenteon perustaksi, on luotava kehikko systemaattisten vaikuttavuusarviointien tekemiselle. Kukin Pohjoismaa tarvitsee omaa tutkimustietoa, jossa on otettu huomioon sen erityispiirteet.

LOPUKSI

Pohjoismaiden korkea luottamuspääoma juontuu valtiovallan ja työmarkkinaosapuolten keskinäisestä kehittyneestä sopimisen perinteestä ja kulttuurista sekä niistä seuranneesta taloudellisesta menestyksestä, tasa-arvoisesta tulonjaosta ja laajasta sivistyksestä. Luottamuspääoma ei kuitenkaan ole pysyvää, vaan se vaatii jatkuvaa huolenpitoa kaikilta osapuolilta. Kysymys ei ole ainoastaan työmarkkinaosapuolten välisistä suhteista, vaan politiikan toimenpiteillä on suuri merkitys. Kansalliset hallitukset voivat omilla toimillaan nopeasti tuhota vuosikymmenten aikana syntyneen luottamuspääoman.

Työväenliikkeen on otettava vahva johtajuus digitalisaatioon ja työelämän murrokseen liittyvässä keskustelussa ja agendan määrittämisessä. Lisäksi on pohdittava, miten työmarkkinoiden institutionaalista rakennetta olisi uudistettava teknologisen kehityksen vuoksi. Tämä edellyttää strategista johtajuutta ja kykyä ennakoida muutosta.

Tässä raportissa olen pyrkinyt esittämään uusia ja rakentavia yhteiskuntaa kehittäviä avauksia, joilla työväenliike pääsee osaltaan määrittämään tulevaisuuskeskustelun otsikoita. On selvää, että teknologista kehitystä ei voi hidastaa eikä pysäyttää. Tärkeintä on siis johtaa kehitystä niin, että sen hyödyt jakautuvat taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla kaikille ihmisryhmille. Teknologinen kehitys tarjoaa todennäköisesti parhaat ratkaisut lähes kaikkiin esille nouseviin uusiin ja vanhoihin ongelmiin. Vastaukset ovat löydettävissä, kun valtiolta ja työmarkkinaosapuolet sitoutuvat työhön yhdessä – keskinäistä luottamusta rakentaen ja vaalien.

KIRJOITAJA

FM, VTM MATTI HIRVOLA on toiminut pitkään eri tehtävissä suomalaisessa työväenliikkeessä. Hirvola on työskennellyt myös pääministerin, valtiovarainministerin ja eduskunnan varapuhemiehen erityisavustajana.

TAUSTAMATERIAALEJA

Digitalisation, Work and Trade Unions. Discussions with Bob Hancké, Angelo Martelli and Tim Vlandas at London School of Economics and Political Science (LSE) on 8th of May 2018.

Digital Transformation and its Effects on Working Conditions. Discussions with Jürgen Klippert and Marlene Roth at IG Metall on 18th of September 2018.

2019 Edelman Trust Barometer, Global Report. Saatavilla: www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2019-03/2019_Edelman_Trust_Barometer_Global_Report.pdf?utm_source=website&utm_medium=global_report&utm_campaign=downloads.

Hirvola, Matti (2017). Luottamuksen loppu – Suomalainen sopimusyhteiskunta myllerryksessä 2015–2017. Kalevi Sorsa -säätiö. Saatavilla: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2017/10/Hirvola-luottamuksen-loppu-web-1.pdf>.

Hoikkala, Tommi; Karhunen, Hannu; Kiilakoski, Tomi; Mäkynen, Maria; Torsti, Pilvi & Hirvola, Matti (2018). Koulutuksen digiloikka – miten onnistumme suomalaisten osaamisen päivittämisessä. Edistys-raportti 1/2018, Teollisuuden palkansaajat TP ry, Helsinki. Saatavilla: <https://www.tpry.fi/edistys-julkaisusarja/edistys-raportit/koulutuksen-digiloikka.-miten-onnistumme-suomalaisten-osaamisen-paivittamisessa.html>

Martelli, Angelo (2017). Automation and Future of Work – Review of Key Policy Levers. London School of Economics and Political Science.

Myrskylä, Pekka (2017). Katoavat työpaikat – Työllisten määrän ja rakenteen kehitys Suomessa 1987–2015. SAK:n julkaisusarja 3/2017, Helsinki. Saatavilla: www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/katoavat-tyopaikat-tyollisten-maaran-ja-rakenteen-kehitys-suomessa-1987-2015

Nielson, Poul (2016). Working life in the Nordic region – Challenges and proposals. Nordic Council of Ministers, Copenhagen. Saatavilla: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:934717/FULLTEXT01.pdf>.

Reward work, not wealth. Oxfam briefing paper – January 2018. Saatavilla: www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-reward-work-not-wealth-220118-en.pdf.

Seuri, Allan; Uusitalo, Roope & Virtanen, Hanna (2018). Pitäisikö oppivelvollisuusikä nostaa 18 vuoteen? Talouspolitiikan arviointineuvoston taustaraportti. Saatavilla: https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Uusitalo_Virtanen_2018.pdf.

Weinberger, Catherine (2014). The Increasing Complementarity between Cognitive and Social Skills. The Review of Economics and Statistics, 96(5):849-861, December 2014. Saatavilla: <http://econ.ucsb.edu/~weinberg/MathSocialWeinberger.pdf>.

World Inequality Report 2018. Saatavilla: wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf.

Impulsseja-sarjan uusimpia julkaisuja

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää Pariisin Ilmastopöytäkirjasta' Maaliskuu 2020 (23 s.)

KAUPPINEN, Antti: 'Mistä puhumme, kun puhumme eriarvoisuudesta?' Helmikuu 2020 (25 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää EU:n ilmastopolitiikasta' Marraskuu 2019 (19 s.)

NÄÄTÄNEN, Ari-Matti: 'Globalisaatio. Hyvinvointivaltion tuhoaja, pelastaja vai sivustaseuraaja?' Syyskuu 2019 (19 s.)

PUHAKKA, Aatu: 'Sosiaalinen investointi. Käsite ja mahdollisuudet hyvinvointivaltion uudistamiselle' Toukokuu 2019 (21 s.)

KOKKO, Jani: 'USA:n 2018 välivaalit ja 116. kongressi' Toukokuu 2019 (25 s.)

PENNY, Kaisa (toim.): 'Naiset ja EU' Huhtikuu 2019 (32 s.)

'Nuorisotakuu Suomessa ja Euroopassa – Lyhyt katsaus nuorten osallisuuteen' Huhtikuu 2019 (17 s.)

RISTELÄ, Pekka: 'Sosiaalinen Eurooppa. Vähimmäisnormeja vai politiikkaohjausta?' Helmikuu 2019 (16 s.)

SINISALO, Samuli & SPASOV, Aleksandar Lj.: 'Finnish EU presidency and the enlargement in the Western Balkans' Tammikuu 2019 (26 s.)

ALAJA, Antti: 'Yrittäjyliopisto – kriittinen katsaus' Tammikuu 2019 (15 s.)

HOLMGREN, Markus: 'Euraasian talousunioni ja sen vaikutukset Suomeen' Joulukuu 2018 (24 s.)

MATTILA, Maija: 'Alustatalous ei ole jakamistaloutta (välttämättä)' Lokakuu 2018 (15 s.)

VALTANEN, Markku: 'Supertekoälyn sosiaalietiikka' Kesäkuu 2018 (16 s.)

NIEMI, Matti: 'EU:n tuleva rahoituskehys: Nettomaksajan kirous' Kesäkuu 2018 (22 s.)